

УДК 37.035:378.14

DOI 10.12958/2227-2844-2024-5(364)-64-71

Сергієнко Анфіса Сергіївна,

старша викладачка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського,
м. Кременчук, Україна.

anfisa.shmelyova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3863-5218>

ГРОМАДЯНСЬКА СВІДОМІСТЬ У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

В умовах воєнного стану в Україні громадянська активність – це саме та діяльність, завдяки якій різні верстви населення мають можливість впливати на перебіг подій, навіть воєнних, у країні. Якщо сформована правосвідомість допомагає майбутньому правникові завдяки правильному ставленню до закону найкраще виконувати професійні обов'язки, розвинена громадянська свідомість створює громадянина-правника, який схильний і здатний робити внесок у розвиток держави. Наявність громадянської свідомості вказує на свідому громадянську позицію майбутнього юриста, доводить його особистісну зрілість.

Як стверджують у своєму дослідженні І. Іванюк, О. Овчарук і А. Терещенко, «на тлі суспільних перетворень та їх трансформацій у системах освіти важливу роль відіграє питання формування громадянина, його громадянської культури, освіченості у правовому, суспільному та політичному полі» (Іванюк, 2013).

На погляд О. Куліди, «проблема формування громадянської культури студентів – майбутніх юристів не може бути розглянута лише тільки з позицій педагогіки професійної освіти. Дана проблема розглядається в різних аспектах – філософському, політологічному, соціологічному, культурологічному, педагогічному» (Куліда, 2020, с. 133).

Для успішного формування громадянської свідомості у студентів українських ЗВО В. Березенко пропонує «взяти найкраще із практики радянських часів, зокрема щодо існування посади «політрука» або «замполіта» у закладах освіти». Проте дослідник зауважує, що «функції такого службовця мають бути лише освітянськими й інформативними щодо подій, які відбуваються в поточний історичний проміжок часу». Таку «прорадянську» позицію В. Березенко аргументує тим, «що пізнавальний інтерес молоді щодо актуальної політичної ситуації в Україні й у світі не має належної уваги з боку держави, тому так легко долучити молодь до сумнівних політичних махінацій, на кшталт провокаційних мітингів, заворушень тощо» (Березенко, 2019, с. 26). Натомість, у результаті проведеного аналізу досвіду формування громадянської свідомості в ЗВО США, Р. Засць зауважує, що «важливим складником є залучення студентів перших курсів до студентських клубів та організацій, які активно займаються громадською роботою та беруть участь у проектах із громадянської освіти». Дослідник зазначає, що «участь першокурсників в організації, підготовці та проведенні таких проєктів сприяє формуванню їхньої ідентичності, підтримує відчуття комфорту та причетності до громадянського середовища університету» (Засць, 2022, с. 159). С. Лапасенко вивчає стан громадянської освіти в Україні та зазначає, що «модернізація української освітньої системи відповідно до європейських стандартів, створення системи неперервної громадянської освіти є необхідними умовами зміцнення демократії та прискорення економічного зростання нашої держави» (Лапасенко, 2019).

Отже, одним з основних завдань магістерської підготовки майбутніх правників є формування, окрім правової, ще й громадянської свідомості – необхідного елемента ціннісно-сміслової компетентності майбутніх юристів, що передбачає особистісний соціальний розвиток, набуття таких важливих рис, як самоорганізація, небайдужість до життєвих потреб населення. Проте, на наш погляд, у закладах вищої освіти приділяється мало уваги громадянській освіті студентів-правників, що потребує вдосконалення процесу магістерської підготовки в цьому напрямі.

Мета статті полягає у визначенні сутності та відповідних організаційно-педагогічних засобів для формування громадянської свідомості майбутніх юристів у процесі магістерської підготовки до професійної діяльності.

Використано такі теоретичні наукові методи: аналіз науково-педагогічної літератури, синтез отриманої інформації для визначення сутності досліджуваного питання, порівняння підходів інших дослідників проблеми формування громадянської свідомості.

Для визначення місця громадянської свідомості в системі цінностей майбутніх юристів необхідно спочатку розкрити сутність поняття «громадянська свідомість» у його співвідношенні з поняттями «громадянська освіта», «громадянське виховання».

Учені О. Гевко, Л. Романишина та В. Мірошниченко визначають громадянську свідомість як «розвинене полікультурне мислення, здібності глибокого осмислення й оцінювання подій у державі та за її межами, правильні тактичні та стратегічні висновки щодо напрямів суспільного та світового розвитку» (Гевко та ін., 2023). Науковці М. Імерідзе та С. Люльчак розкривають зміст понять «громадянська свідомість» і «громадянська зрілість» в аспекті національно-патріотичного виховання та наголошують на тому, що «патріотизм лежить в основі громадянської зрілості сучасної молоді, що навчається у вітчизняних вишах. Патріотизм – горде слово. Ми маємо навчити наших здобувачів вищої освіти помічати його кожен день. Казати «Привіт!» замість російського «Привет». Патріотизм – це стати волонтером. Робити, що зможеш для своєї країни кожного дня» (Імерідзе, Люльчак, 2022). До показників сформованості громадянської свідомості дослідниця І. Романько відносить такі «риси, якості: політичну культуру і відповідальність за майбутнє країни, завзятість у досягненні мети, готовність до співчуття і співпереживання, високу моральність, почуття власної гідності, справедливості» (Романько, 2022, с. 280).

Т. Кравченко досліджує сутність громадянської освіти та зазначає, що «мова йде не просто про те, щоб навчити студентів тому, як працюють установи, але радше про те, щоб допомогти їм конструктивно взаємодіяти, критично мислити і бути соціально відповідальними» (Кравченко, 2020).

Науковці Ю. Мисливець, М. Імерідзе та В. Путніков проводять дефінітивний аналіз аспектів громадянської освіти та визначають її як «особистісне новоутворення, формування якого відбувається у процесі реалізації навчальних і виховних систем професійної підготовки в закладах вищої освіти» (Мисливець та ін., 2024).

Громадянська освіта – це передусім формування у студентів критичного мислення, медіаграмотності, політичної, виборчої, фінансової грамотності, патріотизму й інших важливих компонентів. Кінцевим результатом громадянської освіти майбутніх правників мають бути бажання і готовність долучатися до громадських організацій або, спираючись на отримані правові та громадянські знання та відповідні навички, створювати власні громадські об'єднання для захисту прав та інтересів населення. *Громадянське виховання* в закладах вищої освіти – система організаційно-педагогічних умов і засобів, що формує громадянську свідомість у системі цінностей студентів. У навчально-виховній роботі з майбутніми правниками громадянське виховання має становити значний відсоток, оскільки наявність громадянської свідомості є одним із показників сформованості ціннісно-сміслової компетентності у процесі магістерської підготовки.

У схваленій у 2018 р. Концепції громадянської освіти в Україні підкреслено, що громадянська освіта є складною динамічною системою, яка поєднує громадянські знання, громадянські вміння та громадянські чесноти (Концепція, 2018). На рис. 1 докладніше зображено схему закладеної в Концепції системи громадянської освіти.

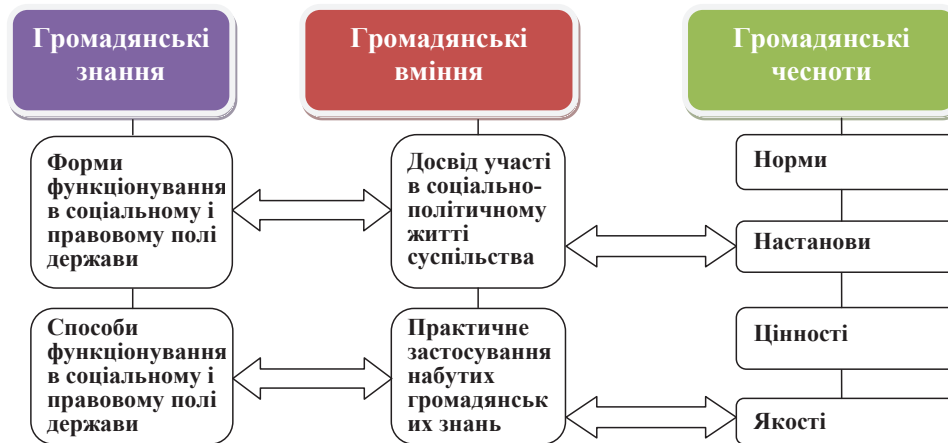

Рис. 1. Система громадянської освіти в Україні згідно з її Концепцією

Для формування громадянської свідомості майбутніх правників можна застосовувати такі організаційно-педагогічні засоби:

- участь студентів у соціальних акціях, спрямованих на користь держави або на допомогу соціально вразливим верствам населення;
- участь у благодійних заходах закладу вищої освіти;
- волонтерська діяльність за власною ініціативою або під керівництвом викладачів.

Найефективнішим засобом формування громадянської свідомості в умовах воєнного стану є участь студентів-правників у важливих соціальних акціях за власною ініціативою. Зокрема, у лютому – березні 2022 р. студенти щодня їздили до річкового вокзалу і заготовляли пісок для укріплення блокпостів територіальної оборони Кременчука, готували їжу для біженців, які почали прибувати до міста. Після трагедії 14 січня 2023 р. у Дніпрі майбутні юристи разом з іншими студентами Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського терміново здали кров для жителів міста, які постраждали від ракетного влучання в багатоповерховий будинок.

Одним із дієвих засобів формування громадянської свідомості майбутніх юристів є впровадження в навчальний процес волонтерської діяльності. На думку О. Антимис, У. Дутчак і В. Міськів, «сьогодні, під час військового протистояння, зростає роль волонтерства серед студентства. Волонтерська (добровольча) діяльність – особлива соціальна, культурна формація, яка є в інституті громадянського суспільства. Нині волонтерство має багатоаспектний характер. Французьке *volontaire* походить від загальноіндоєвропейського кореня, що означає «прагнення, бажання»: латинське *voluntas* і слов'янське «воля» – з тієї ж парадигми. Тобто волонтери – це люди, які добровільно й безоплатно роблять свій внесок у розвиток широкого спектра справ для суспільства» (Антимис та ін., 2024).

Як зазначає В. Ясинська, «великий досвід практичної волонтерської діяльності, активне залучення до неї молоді мають США. В американській вищій школі волонтерство є педагогічною практикою, що поєднує в собі академічну освіту і надання послуг населенню студентами» (Ясинська, 2019, с. 122–123). Отже, на думку дослідниці, «волонтерська діяльність студентської молоді є одним із найефективніших засобів формування соціальної активності та соціального розвитку студентської молоді» (Ясинська, 2019, с. 124). В. Замятін досліджує розвиток

волонтерського руху в Україні в умовах воєнного стану та зазначає, що мить початку війни 24 лютого 2022 р. «характеризується особливістю, яка була неочікуваною як для нападників та міжнародної спільноти, так і, можливо, для політичного керівництва самої України. Ідеться насамперед про хвилю добровольчого руху українців, які стали до оборони країни і до волонтерського руху від перших годин російської агресії» (Замятін, 2023).

Зокрема, за активної участі майбутніх юристів і викладачів кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (далі – КрНУ) у 2022 р., одразу на початку російсько-української війни, на базі спортивного комплексу (далі – СК) КрНУ «Політехнік» було створено гуманітарний центр-склад, у якому студенти-волонтери щоденно розвантажували транспорт із міжнародними гуманітарними вантажами. Водночас у гуртожитку № 4 КрНУ було розгорнуто роботу Центру тимчасового перебування для вимушених переселенців «Кременчук», де здобувачі освіти з активною громадянською позицією мали можливість допомагати внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від обстрілів дітям-сиротам, малозабезпеченим сім'ям та іншим соціально вразливим верствам населення.

Студенти-правники розвантажували привезену з гуманітарного центру-складу у СК «Політехнік» гуманітарну допомогу, допомагали її сортувати й роздавати населенню, особисто брали участь у формуванні фонду одягу, постільних речей, засобів гігієни, медичних засобів, питної води та харчування для переселенців (рис. 2).

Рис. 2. Участь волонтерів-правників у формуванні фонду одягу і постільної білизни в Центрі тимчасового перебування «Кременчук»

За співучасті викладачів кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук КрНУ та студентів-правників із початку російсько-української війни в університеті був організований Пункт волонтерської допомоги Територіальній обороні (далі – ТРО) Кременчука, у якому волонтери-правники разом зі студентами інших кафедр одразу почали забезпечувати бійців ТРО пакетами із продуктами, доставляти сухі пайки, печиво, чай, каву та сигарети на блокпости. Завдяки волонтерській участі було придбано бензопилу, електричні чайники й інші необхідні речі, організовано виготовлення розгрукток і плитоносок.

Також завдяки постійному проведенню різноманітних благодійних заходів (ярмарків, концертів, днів відкритих дверей, наукових пікніків тощо) студенти-правники долучаються до зби-

рання коштів на користь ЗСУ або внутрішньо переміщених осіб, підтримують таким чином обороноздатність країни та допомагають досягати прожиткового мінімуму особам, постраждалим від війни, адже активна участь у таких заходах вказує на сформовані соціальну зрілість і громадянську свідомість студентів. Окрім збирання коштів, волонтери-правники шиють балаклави та маскувальні сітки для бійців спецназу, на зібрані благодійні внески закупають для них спеціальну амуніцію, рації, наплічники, турнікети, аптечки, каремати, утеплювачі та забезпечують доставку посилок.

Висновки. Проблема формування громадянської свідомості як одного з важливих елементів ціннісно-сміслової компетентності студентів-правників може бути вирішена завдяки застосуванню нових форм навчально-виховної діяльності у процесі професійної підготовки, спрямованих на практичну діяльність на користь держави та населення в умовах воєнного стану. Упровадження таких організаційно-педагогічних засобів, як тематичні флешмоби на соціальну тематику, благодійні заходи закладу вищої освіти, волонтерська діяльність, сприятиме розвитку відповідних соціальних навичок і громадянської активності загалом, що згодом формує громадянську свідомість майбутніх юристів.

Наступним етапом наукових розвідок пропонуємо дослідження чинників формування громадянської свідомості майбутніх правників у процесі магістерської підготовки, адже таке формування потребує створення необхідних організаційно-педагогічних умов.

Список використаної літератури

1. Роль куратора та виховної роботи в медичному вузі під час військового стану / О. Антимис та ін. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2024. № 1(360). С. 9–15. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-1\(360\)-142-152](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-1(360)-142-152)
2. Березенко В. Детермінанти формування громадянської свідомості виборців. *Юридична психологія*. 2019. № 2(25). С. 23–30. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.23>
3. Формування громадянської свідомості студентів технічних спеціальностей на заняттях з гуманітарних дисциплін / О. Гевко та ін. *Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка»*. 2023. № 4(10). С. 390–400. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-390-400](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-390-400)
4. Заєць Р. Тенденції розвитку системи формування громадянської свідомості студентів закладів вищої освіти США. *Молодь і ринок*. 2022. № 9–10(207–208). С. 157–161. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.268910>
5. Замятін В. Громадянська освіта у воєнний час: особливості та виклики. *Сучасний стан, пріоритети та перспективи розвитку системи громадянської освіти в Україні* / укл. : Ю. Якименко та ін. Київ : Razumkov centre, 2023. С. 67–72.
6. Сучасний стан громадянської освіти в Україні : аналітичний звіт / І. Іванюк та ін. Київ : ГО «Об'єднання «Агенція розвитку освітньої політики», 2013. 104 с.
7. Імерідзе М., Люльчак С. Формування громадянської зрілості в процесі національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2022. № 17(173). С. 32–36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7080116>
8. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні, схвалена розпорядженням КМУ від 03.10.2018 р. № 710-р. (у редакції від 08.10.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text>
9. Кравченко Т. Громадянська освіта як необхідна передумова існування людини у правовому суспільстві (на прикладі досвіду Великобританії). *Молодий учений*. 2020. № 11(87). С. 379–383. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-82>
10. Куліда О. Формування громадянської культури майбутніх юристів у процесі професійної підготовки. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи* : збірник матеріалів

лів XXVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав, 2 березня 2020 р.). Вип. 26. С. 132–135. Переяслав, 2020.

11. Лапаєнко С. Громадянська освіта як чинник формування сучасного громадянського суспільства в Україні. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 17. Т. 2. С. 39–42. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-2-8>

12. Науково-освітній вимір громадянської освіти вітчизняної вищої школи / Ю. Мисливець. *Дидактика*. 2024. № 1. С. 27–34. DOI: <https://doi.org/10.58407/DIDACTICS.24.1.4>

13. Романько І. Формування громадянської правосвідомості студентів-юристів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. *Економіко-правові дискусії : матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та науковців (м. Кропивницький, 30 квітня 2022 р.)*. С. 279–282. Кропивницький, 2022.

14. Ясинська В. Волонтерська діяльність студентської молоді як засіб її соціальної активності. *Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 11–12 квітня 2019 р.)*. С. 121–124. Київ, 2019.

References

1. Antymys, O. V., Dutchak, U. M., & Miskiv, V. A. (2024). Rol kuratora ta vykhovnoi roboty v medychnomu vuzi pid chas viiskovoho stanu [The role of curator and educational work in a medical university during martial law]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical Science, 1(360)*, 9–15. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-1\(360\)-142-152](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2024-1(360)-142-152) [in Ukrainian].

2. Berezenko, V. V. (2019). Determinanty formuvannia hromadianskoi svidomosti vybortsiv [Determinants of the formation of voters' civic consciousness]. *Yurydychna psykholohiia – Legal psychology, 2(25)*, 23–30. DOI: <https://doi.org/10.33270/03192502.23> [in Ukrainian].

3. Hevko, O. I., Romanyshyna, L. M., & Miroshnichenko, V. I. (2023). Formuvannia hromadianskoi svidomosti studentiv tekhnichnykh spetsialnostei na zaniattiakh z humanitarnykh dystsyplin [Formation of civic consciousness of students of technical specialties in classes on humanitarian disciplines]. *Visnyk nauky ta osvity. Seriya "Pedagogika" – Visnyk of science and education. Series "Pedagogika"*, 4(10), 390–400. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4\(10\)-390-400](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-4(10)-390-400) [in Ukrainian].

4. Zayets, R. (2022). Tendentsii rozvytku systemy formuvannia hromadianskoi svidomosti studentiv zakladiv vyshchoi osvity SSHA [Development trends of the system of formation of civic consciousness of students of higher education institutions of the USA]. *Molod i rynek – Youth and the market, 9–10(207–208)*, 157–161. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.268910> [in Ukrainian].

5. Zamyatin, V. (2023). Hromadianska osvita u voiennyi chas: osoblyvosti ta vyklyky [Civic education in wartime: features and challenges]. *Suchasnyi stan, priorityty ta perspektyvy rozvytku systemy hromadianskoi osvity v Ukrayini – Current state, priorities and prospects for the development of the public education system in Ukraine*. (pp. 67–72). Kyiv: Razumkov centre [in Ukrainian].

6. Ivanyuk, I. V., Ovcharuk, O. V., & Tereshchenko, A. B. (2013). Suchasnyi stan hromadianskoi osvity v Ukraini: analitychnyi zvit [Current state of civic education in Ukraine: analytical report]. Kyiv: HO "Obiednannia "Ahentsiia rozvytku osvitnoi polityky" [in Ukrainian].

7. Imeridze, M. B., & Liulchak, S. Yu. (2022). Formuvannia hromadianskoi zrilosti v protsesi natsionalno-patriotichnoho vykhovannia zdobuvachiv vyshchoi osvity [Formation of civic maturity in the process of national-patriotic education of students of higher education]. *Visnyk NU "Chernihivskiy kolehium" imeni T. H. Shevchenka. Seriya "Pedagogichni nauky" Bulletin of the National University "Chernihiv Collegium" named after T. G. Shevchenko. Series "Pedagogical sciences"*, 17(173), 32–36. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7080116> [in Ukrainian].

8. Kontsepsiia rozvytku hromadianskoi osvity v Ukraini: skhvalena rozporiadzhenniam KМУ vid 03.10.2018 № 710-r (v redaktsiyi vid 08.10.2022) [The concept of the development of civic education in Ukraine: approved by the order of the CMU of October 3, 2018 No. 710 (from 08.10.2022)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

9. Kravchenko, T. V. (2020). Hromadianska osvita yak neobkhidna peredumova isnuvannia liudyny v pravovomu suspilstvi (na prykladi dosvidu Velykobrytanii) [Civic education as a necessary prerequisite for the existence of a person in a legal society (on the example of the experience of Great Britain)]. *Molodyi vchenyi – A young scientist*, 11(87), 379–383. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-82> [in Ukrainian].

10. Kulida, O. (2020). Formuvannia hromadianskoi kultury maibutnix yurystiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of civic culture of future lawyers in the process of professional training]. *Humanitarnyi prostir nauky: dosvid ta perspektyvy – Humanitarian sciences: evidence and perspectives*, 26, 132–135 [in Ukrainian].

11. Lapayenko, S. V. (2019). Hromadianska osvita yak chynnyk formuvannia suchasnoho hromadianskoho suspilstva v Ukraini [Civic education as a factor in the formation of modern civil society in Ukraine]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 17(2), 39–42. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-2-8> [in Ukrainian].

12. Myslyvets, Yu., Imeridze, M., & Putnikov, V. (2024). Naukovo-osvitnii vymir hromadianskoi osvity vitchyznianoї vyshchoї shkoly [Scientific and educational dimension of civic education of the national higher school]. *Dydaktyka – Didactics*, 1, 27–34. DOI: <https://doi.org/10.58407/DIDACTICS.24.1.4> [in Ukrainian].

13. Romanko, I. I. (2022). Formuvannia hromadianskoi pravosvidomosti studentiv-yurystiv u protsesi vyvchennia sotsialno-humanitarnykh dystsyplin [Formation of civil legal awareness of law students in the process of studying social and humanitarian disciplines]. *Ekonomiko-pravovi dyskusii – Economic and legal issues*. (pp. 279–282). Kropyvnytskyi [in Ukrainian].

14. Yasynska, V. S. (2019). Volonterska diialnist studentskoi molodi yak zasib ii sotsialnoi aktyvnosti [Volunteer activity of student youth as a means of their social activity]. *Sotsialno-pedahohichni zasady formuvannia hromadianskoi vidpovidalnosti u studentiv – Socio-pedagogical bases of forming civic responsibility in students*. (pp. 121–124). Kyiv [in Ukrainian].

Сергієнко А. С. Громадянська свідомість у системі цінностей майбутніх правників

Статтю присвячено теоретичному дослідженню питання формування громадянської свідомості майбутніх юристів для підвищення їхньої ціннісно-сміслової компетентності. Метою є визначення сутності громадянської свідомості майбутніх юристів і відповідних організаційно-педагогічних засобів для її формування у процесі магістерської підготовки. Використано такі теоретичні наукові методи: аналіз науково-педагогічної літератури, синтез отриманої інформації для визначення сутності досліджуваного питання, порівняння підходів інших дослідників проблеми. Розглянуто громадянську свідомість у співвідношенні із громадянською освітою і громадянським вихованням. Обґрунтовано важливість формування громадянської свідомості, яке має здійснюватися відповідно до чинної Концепції громадянської освіти в Україні. Розроблено схему громадянської освіти, у якій три базові компоненти громадянської освіти поділено на окремі складники, взаємопов'язані один з одним. У зв'язку з уведенням в Україні воєнного стану досліджено залучення майбутніх правників до громадянської активності на користь бійців Збройних сил України та населення, яке постраждало від наслідків російсько-української війни. У дослідженні висвітлено практичний досвід формування громадянської свідомості на кафедрі фундаментальних і галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Особливу увагу приділено участі студентів у соціальних акціях і благодійних заходах, а також упровадженню волонтерської діяльності у процес

магістерської підготовки. Наголошено на позитивному впливі запропонованих заходів щодо формування громадянської свідомості. Результати дослідження сприятимуть удосконаленню формування ціннісно-сміслової компетентності майбутніх правників у процесі магістерської підготовки.

Ключові слова: громадянська свідомість, громадянська освіта, громадянське виховання, волонтерська діяльність, магістерська підготовка.

Serhiienko A. Civic consciousness in the future lawyers' system of values

The article is devoted to a theoretical study of the issue of formation of civic consciousness of future lawyers to enhance their value and meaning competence. The purpose is to determine the essence of civic consciousness of future lawyers and the appropriate organizational and pedagogical means for its formation in the process of master's training. The following theoretical scientific methods were used: analysis of scientific and pedagogical literature, synthesis of the information obtained to determine the essence of the issue under study, comparison of approaches of other researchers of the problem. The article considers civic consciousness in relation to civic education and civic consciousness formation. The importance of forming civic consciousness, which should be carried out in accordance with the current Concept of Civic Education in Ukraine, is substantiated. A scheme of civic education has been developed, in which the three basic components of civic education are divided into separate components that are interrelated. In connection with the introduction of martial law in Ukraine, the article examines the involvement of future lawyers in civic activism in favor of the soldiers of the Armed Forces of Ukraine and the population affected by the consequences of the Russian-Ukrainian war. The study highlights the practical experience of forming civic consciousness at the Department of Fundamental and Branch Legal Sciences of the Mykhailo Ostrohradskyi National University of Kyiv. Particular attention is paid to the participation of students in social events and charitable activities, as well as the introduction of volunteer activities in the process of master's training. The positive impact of proposed measures on the civic consciousness formation is emphasized. The results of the study will contribute to the improvement of the formation of value and semantic competence of future lawyers in the process of master's training.

Key words: civic consciousness, civic education, civic consciousness formation, volunteer activity, master's training.

Creative Commons Attribution 4.0
International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 28.08.2024 р.
Прийнято до друку 29.11.2024 р.